

1. Чым была выклікана неабходнасць рэформаў у Расіі? Якія з рэформаў Пятра I вы лічыце самымі важнымі?
2. Ці можна сцвярджаць, што ход Паўночнай вайны шмат у чым залежаў ад унутраных пераўтварэнняў у Расіі? Падмацуйце ваш пункт гледжання прыкладамі.
3. Прааналізуйце наступнае выказванне расійскага гісторыка В. В. Ключэўскага: «Рэформа, як яна была выканана Пятром, была яго асабістай справай, справай бяспрыкладна гвалтоўнай і, аднак, міжвольнай і неабходнай». Якую ацэнку, на ваш погляд, дае гісторык дзейнасці Пятра I — станоўчую ці адмоўную? Аргументуйце свой пункт гледжання.
4. Назавіце асноўныя кірункі знешняй палітыкі расійскіх правіцеляў у XVIII ст., мэты Расіі і вынікі іх дасягнення па кожным кірунку.
5. Як змяніліся правы і абавязкі дваранства ў час кіравання Кацярыны II? Што змянілася ў становішчы сялян?
6. У чым былі падабенствы і адрозненні працэсаў каланізацыі амерыканскіх зямель і Сібіры?
7. Напішыце эсэ на тэму «Эпоха пераўтварэнняў у Расіі ў XVIII ст.».
8. Выберыце тэму для вуснага паведамлення па рускай культуры XVIII ст. і падрыхтуйце прэзентацыю для выступлення.

§ 29. Славянскія народы ў XVI–XVIII стст.

У чым былі асаблівасці развіцця паўднёвых і заходніх славян у Новы час?

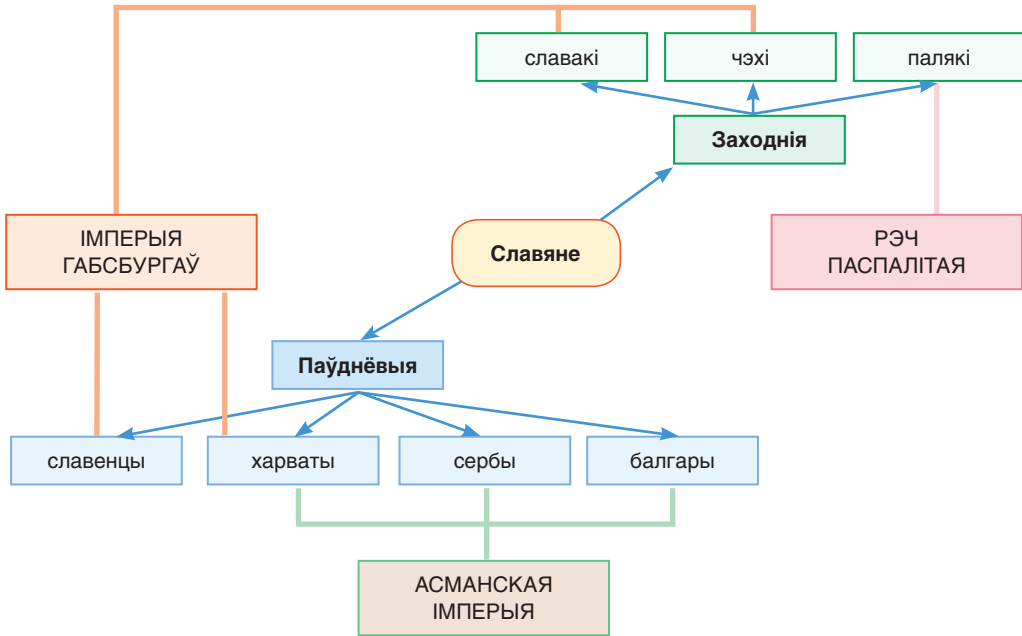

У складзе якіх дзяржаў пражывалі заходнія і паўднёвыя славяне? У выніку якіх падзей гэтыя народы апынуліся ў складзе розных дзяржаў? (Гісторыя Новага часу, 7 клас)

Утварэнне Рэчы Паспалітай. Да пачатку XVI ст. у Польскім Каралеўстве складалася саслоўна-прадстаўнічая манархія. У суседнім Вялікім Княстве Літоўскім шляхта практычна не прымала ўдзелу ў кіраванні дзяржавай, а таму лічыла, што саюз з Польскім Каралеўствам можа змяніць такое становішча. Ідэя уніі дзвюх дзяржаў прываблівала і польскую шляхту, якая імкнулася пашырыць свой уплыў на новыя тэрыторыі.

Да саюзу дзве дзяржавы падштурхоўваў і знешні фактар — цяжкая Лівонская вайна і барацьба за ўсходняе ўзбярэжжа Балтыйскага мора. Гэта была важная з эканамічнага пункту гледжання тэрыторыя, атрымаць якую імкнуліся многія краіны. У складаных ваенных умовах наступлення арміі Маскоўскага царства ВКЛ усё больш было зацікаўлена ў падтрымцы Польскага Каралеўства. Такім чынам, ідэя уніі атрымала новы сэнс.

Уваходжанне славян у склад дзяржаўных утварэнняў у XVI–XVIII стст.

Дагавор аб стварэнні Рэчы Паспалітай Двух Народаў быў падпісаны на Люблінскім сойме 1569 г. Гаворка ў ім ішла аб стварэнні адзінай дзяржавы пад уладай аднаго манарха ў складзе Каралеўства Польскага і Вялікага Княства Літоўскага. Польская шляхта лічыла, што ў выніку падпісання Люблінскай уніі адбылося далучэнне зямель ВКЛ. Аднак фактычна Рэч Паспалітая стала федэратыўнай дзяржавай, паколькі ВКЛ захавала многія атрыбуты дзяржаўнасці: уласную армію, казну, заканадаўства, суд і г. д., хаця ў далейшым, насуперак фактам, у польскай грамадскай свядомасці Рэч Паспалітая стала ўспрымацца як выключна польская дзяржава. Такое меркаванне захоўваецца і ў сучаснай Польшчы.

Успомніце, якія формы самастойнасці захавала ВКЛ пасля Люблінскай уніі.

Крызіс і падзелы Рэчы Паспалітай. Умацаванне Рэчы Паспалітай у другой палове XVI — пачатку XVII ст. прывяло да таго, што яна стала адной з найбуйнейшых дзяржаў Еўропы. Аднак у краіне пражывалі прадстаўнікі розных народнасцяў, якія адрозніваліся па ўзроўні эканамічнага, грамадскага і культурнага развіцця. Імкненне польскай шляхты пашырыць свой уплыў на ўсходнія і паўднёва-ўсходнія землі

ў межах ВКЛ немінуца прыводзіла да канфліктаў. Гэта стала адной з прычын унутранай нестабільнасці дзяржавы. Негатыўна на сітуацыю ў краіне паўплываў і перыяд бескаралеўя (1574–1576 гг.).

Войны, якія вяла Рэч Паспалітая на працягу XVI–XVIII стст. з Расіяй, Швецыяй, Асманскай імперыяй, падрывалі эканамічную, а як вынік, і палітычную сістэму краіны. У грамадстве нарасталая незадавальненне, якое вылівалася ў змовы і паўстанні розных груп і слаёў насельніцтва. З сярэдзіны XVII ст. у Рэчы Паспалітай назіраўся крызіс дзяржаўнай улады. Ён быў выкліканы аслабленнем ролі караля, ростам уплыву пэўных магнацкіх груп, выкарыстаннем права ліберум вега ў рабоце сойма. Спробы каралёў рэфармаваць сістэму кіравання дзяржавай сустракалі процідзеянне розных груп шляхты і магнатаў.

Неспрыяльна складвалася і міжнародная сітуацыя. У XVIII ст. назіралася ўзмацненне суседніх Расіі і Прусіі. Карыстаючыся слабасцю Рэчы Паспалітай, яны сталі аказваць уплыў на ўнутрыпалітычнае становішча ў гэтай дзяржаве. У выніку ўнутраных супярэчнасцяў, што сілкаваліся моцнымі суседнімі краінамі, Рэч Паспалітая хутка слабела і стала прадметам міжнароднага ціску. У выніку трох падзелаў — 1772, 1793, 1795 гг. — гэтая дзяржава спыніла сваё існаванне.

Становішча славянскіх народаў у складзе Асманскай імперыі. З другой паловы XIV ст. улада Асманскай імперыі пашырылася на значную частку Балкан, дзе пражывалі балгары, сербы, чарнагорцы, баснійцы. Славянскія народы апынуліся пад жорсткім прыгнётам заваёўнікаў, якія імкнуліся не толькі падпарадкаваць іх, але і навязаць уласную веру — іслам. Пад пытаннем знаходзілася само існаванне славян сярод мноства народаў вялізнай Асманскай імперыі.

Як вы думаеце, чаму мелі месца кансервацыя феадальных адносін і рэзкае зніжэнне эканамічных паказчыкаў?

Уваходжанне славян у Асманскую імперыю прывяло да кансервацыі феадальных адносін і рэзкага спаду ўзроўню эканамічнага развіцця зямель. На захопленай тэрыторыі ўсталявалася новая сістэма феадальных парадкаў. Усе землі перайшлі ва ўласнасць дзяржавы, якая раздавала іх

у часовае карыстанне ў якасці тымараў — платы за ваенную службу турэцкім вайскоўцам і чыноўнікам.

У палітыцы турэцкай адміністрацыі ўлічваліся рэгіянальныя асаблівасці захопленых тэрыторый. У першую чаргу гэта датычылася пагранічных раёнаў, дзе туркі стараліся максімальна падпарадкаваць сабе славянскае насельніцтва і забяспечыць ахову граніц. Сярод іншага гэта праяўлялася ў прасоўванні па ваеннай і адміністрацыйнай лесвіцы *патурчэнцаў* — прадстаўнікоў мясцовага насельніцтва, якія прынялі іслам. У выніку да другой паловы XVI ст. дамінуючае становішча на гэтых славянскіх землях сталі займаць феодальны-мусульмане. На асноўных адміністрацыйных пасадах і на чале гарнізонаў знаходзіліся туркі або патурчэнцы.

Высветліце, якія эканамічныя выгады прыносяць славянскаму насельніцтву пераход у іслам.

Пераход у іслам прыносіў і значныя эканамічныя выгады. Такім чынам адбылася ісламізацыя славянскага насельніцтва. Ёю былі ахоплены пераважна вышэйшыя слаі славянскай супольнасці, а таксама гараджане.

Праваслаўная царква была пазбаўлена самастойнасці. Яна перайшла ў падначаленне канстанцінопальскага патрыярха, а богаслужэнні перавялі на грэчаскую мову. Мясцовая адміністрацыя забараняла будаваць новыя храмы, а значная частка царкваў была аддадзена пад мячэці. Само праваслаўнае насельніцтва адчувала дыскрымінацыю. Яно было абмежаванае ў правах, плаціла больш высокія падаткі, у тым ліку так званы падатак «кывёй» (хлопчыкаў з хрысціянскіх сем'яў набіралі і выходзілі для далейшага служэння султану ў якасці прафесійных воінаў), не магло займацца асобнымі відамі дзейнасці (гандаль, рамяство і інш.).

Ва ўмовах жорсткага кантролю славяне не мелі магчымасці арганізаваць масавы вызваленчы рух. Аднак кожны раз, калі еўрапейскія дзяржавы пачыналі вайну з Асманскай імперыяй, яны ўздымалі паўстанні супраць туркаў. З канца XVI ст. самым распаўсюджаным відам узброенай барацьбы стала гайдучтва — дзейнасць невялікіх узброеных атрадаў, якія змагаліся з захопнікамі.

Падтрымка славянамі праціўнікаў Асманскай імперыі вяла да нарастання рэпрэсій. У гэтых умовах частка сербаў на чале з праваслаўным духавенствам у канцы XVII ст. ажыццявіла Вялікае перасяленне з поўдня на поўнач ва ўладанні Габсбургаў, дзе пражывалі ўжо славяне. Менавіта тут узнікла новая заселеная сербамі тэрыторыя з цэнтрам у Бялградзе. Сербы сумесна з арміяй Габсбургаў упарта змагаліся з туркамі, адваёўваючы пагранічныя тэрыторыі.

З сярэдзіны XVIII ст. асноўную барацьбу супраць Турцыі вяла Расія. Абапіраючыся на яе дыпламатычную і ваенную дапамогу, Чарнагорыя першая ў 1798 г. змагла выйсці з падпарадкавання Асманскай імперыі. Ваенныя дзеянні аказвалі разбуральны ўплыў на эканамічнае і культурнае жыццё паўднёвых славян.

Славянскія землі ў складзе імперыі Габсбургаў. Славянскія народы Цэнтральнай Еўропы ў пачатку XVI ст. сутыкнуліся з сур'ёзнай пагрозай з боку Асманскай імперыі. Пасля гібелі ў вайне з туркамі ў 1526 г. караля Чэхіі, Венгрыі і Харватыі Людовіка II Ягелона дынастыя спынілася. Трэба было выбраць новым каралём магчымага моцнага ваеннага саюзніка. Ва ўмовах нарастання турэцкай пагрозы харвацкія, венгерскія і чэшскія саслоўі абралі каралём прадстаўніка аўстрыйскай дынастыі Фердынанда I Габсбурга. Склалася новая магутная дзяржава — імперыя Габсбургаў, цэнтрам

У складзе якіх дзяржаў знаходзіліся славяне ў канцы Сярэднявечча?

якой стала Аўстрыя, сталіцай — Вена. У складзе імперыі Габсбургаў апынуліся многія славянскія народы.

У XVI ст. была праведзена рэарганізацыя абароннай сістэмы імперыі Габсбургаў, у ходзе якой на тэрыторыі пражывання паўднёвых славян была створана паласа ўмацаванняў. Яна атрымала назву Харвата-Славонская Краіна, або Ваенная граніца. Тут дзейнічала сістэма ўнутранага самакіравання, а мясцовыя жыхары атрымлівалі зямельныя надзелы і неслі ваенную службу. Менавіта на славянскае насельніцтва імперыі Габсбургаў, якое пражывала на граніцы, лёг асноўны цяжар барацьбы з асманскай агрэсіяй.

Працяглы час у Чэхіі ішла барацьба з нямецкім уплывам і за пашырэнне паўнамоцтваў мясцовых саслоўяў. Кульмінацыяй процістаяння на славянскіх землях стала паўстанне чэхаў у 1618–1620 гг. Пасля яго паражэння Чэшскае каралеўства фактычна страціла незалежнасць і амаль на 300 гадоў апынулася ў складзе імперыі Габсбургаў.

Аб'яднаўшы ў XVII ст. пад сваёй уладай значныя тэрыторыі, Габсбургі пачалі праводзіць палітыку, што мела на мэце цэнтралізацыю кіравання. Вынікам таго сталі звужэнне правоў асобных зямель, абмежаванне саслоўных прывілей і ўлады мясцовых феадалаў.

Тэрытарыяльныя страты імперыі Габсбургаў у сярэдзіне XVIII ст. прывялі да ўсведамлення неабходнасці правядзення рэформаў. У перыяд кіравання Марыі Тэрэзіі і Іосіфа II у краіне былі праведзены ваенная, зямельная, адміністрацыйная, рэлігійная і школьная рэформы. Яны абумовілі, з аднаго боку, інтэграцыю славянскіх зямель у агульнаімперскую сістэму, а з другога — рост цікавасці да ўласна славянскай гісторыі і традыцый.

Рыльскі манастыр, Балгарыя

Культура паўднёвых і заходніх славян. Паўднёвыя славяне, якія апынуліся пад уладай Асманскай імперыі, адчувалі дыскрымінацыю, якая выяўлялася ў знішчэнні славянскіх помнікаў пісьменства, забароне культурных традыцый, ісламізацыі насельніцтва. У балгарскіх землях цэнтрамі культуры сталі ацалелыя манастыры і цэрквы, сярод якіх асабліва вылучаўся Рыльскі манастыр. Ва ўмовах процістаяння туркам і патурчэнцам адбывалася распаўсюджванне ідэі агульнасці славян і неабходнасці сумеснага

процістаяння Асманскай імперыі з апорай на праваслаўную царкву.

Пачынаючы з XVI ст. культурным і літаратурным цэнтрам балгараў зрабілася Сафія. Гэта тлумачылася тым, што горад размяшчаўся на гандлёвых шляхах і быў адміністрацыйным цэнтрам. Літаратурныя творы Новага часу былі прысвечаны ў асноўным пытанням супрацьстаяння праваслаўя і ісламу. Галоўнымі жанрамі сталі жыццё і летапісы.

Асманскае заваяванне прывяло да заняпаду сербскай культуры. Яна не магла быць прадстаўлена афіцыйна і таму развівалася пераважна ў выглядзе вуснай народнай творчасці або ў эміграцыі. Турэцкае панаванне ўсё больш уплывала на знешні выгляд славянскіх зямель. Мастацкія асаблівасці ўсходняй архітэктуры становіліся характэрнымі для славянскіх жылых дамоў.

Спрыяльныя ўмовы для развіцця сербскай культуры склаліся ў XVIII ст. ужо ў складзе імперыі Габсбургаў. Вялікі ўплыў на яе аказвалі праваслаўныя традыцыі, а таксама заходнееўрапейскія тэндэнцыі. Для дзеячаў культуры былі характэрныя цікавасць да гістарычных падзей, а таксама выкарыстанне традыцый сербскага сярэднявечнага мастацтва.

У славян у перыяд іх знаходжання пад уладай Габсбургаў атрымалі распаўсюджанне ідэі Рэфармацыі, а затым і Контррэфармацыі. Дзейнасць пратэстантаў спрыяла павышэнню культурнага ўзроўню славянскага насельніцтва. Яны стваралі школы, выдавалі літаратуру на «сваёй» (славянскай) мове. Выдатнымі дзеячамі культуры, прадстаўнікамі пратэстантызму, былі славенец Прымож Трубар, чэх Ян Амос Каменскі і інш.

Контррэфармацыя ў славянскіх краінах датуецца XVII — сярэдзінай XVIII ст. У канцы 1620-х гг. быў выдадзены ўказ, у адпаведнасці з якім тыя з пратэстантаў, хто адмовіўся прыняць каталіцтва, былі абавязаны пакінуць тэрыторыю дзяржавы.

Сфера адукацыі і культуры перайшла да езуітаў. Яны, з аднаго боку, зачынялі пратэстанцкія школы,

«Катэхізіс» (1550) — першае выданне на славенскай мове (выдаў П. Трубар пад псеўданімам «лірыіскі патрыёт»)

Ян Амос Каменскі

Палац Красіньскіх,
г. Варшава, Польшча

знішчалі кнігі на славянскіх мовах, а з іншага — стварылі сваю сістэму адукацыі, друкарні, аказалі ўплыў на развіццё культуры ў цэлым.

Афіцыйнай лічылася мова, якой карысталіся пры двары правіцеля. З гэтай прычыны прадстаўнікі вышэйшых саслоўяў у дзяржаве Габсбургаў у якасці паўсядзённай мовы выкарыстоўвалі нямецкую, італьянскую або лацінскую, а ў Рэчы Паспалітай — польскую. У гэтых умовах шэраг славянскіх дзеячаў культуры выступілі за захаванне роднай мовы. Аднак у асноўным яна заставалася мовай простага народу.

Культура славян, якія жылі ў імперыі Габсбургаў, развівалася ў рэчышчы заходнееўрапейскай. Моцны ўплыў на яе аказвалі нямецкае і італьянскае мастацтва, архітэктура, музыка.

Эпоха Асветніцтва азнаменавалася рэформамі ў сістэме адукацыі Рэчы Паспалітай і імперыі Габсбургаў. Так, у час кіравання Марыі Тэрэзіі была ўведзена абавязковая адукацыя для ўсіх дзяцей ва ўзросце ад 6 да 12 гадоў. Пры гэтым выкладанне ў школах вялося як на нямецкай, так і на мовах, якімі карысталася большасць мясцовага насельніцтва асобных рэгіёнаў.

Улады былі зацікаўлены ў пашырэнні адукаванасці насельніцтва краіны. Таму для простых людзей на зразумелай для іх мове пачалі выдаваць кірмашовыя кнігі, календары, у якіх змяшчалася карысная інфармацыя.

Пад уплывам ідэй Асветніцтва ў Рэчы Паспалітай была адчынена Рыцарская школа, а ва ўладаннях Габсбургаў — Тэрэзіанум, першая дваранская акадэмія. Асноўнай мэтай гэтых навучальных устаноў была падрыхтоўка дваран да службы ў арміі і працы ў дзяржаўным апарате, выхаванне ў духу адданасці Айчыне. Навучанне вялося на дзяржаўных мовах — польскай і нямецкай адпаведна.

XVII — першая палова XVIII ст. азнаменаваліся росквітам барока. Вядомымі помнікамі гэтага стылю ў славянскіх землях сталі Каралеўскі замак і палац Красінскіх у Варшаве (якая з канца XVI ст. зрабілася фактычнай сталіцай Рэчы Паспалітай), Вальдштэйнскі і Чарнінскі палацы, скульптуры святых на Карлавым мосце ў Празе, віла караля Яна III Сабескага ў Вілянаве пад Варшавай і інш.

Разам з еўрапейскімі тэндэнцыямі на развіццё культуры Рэчы Паспалітай вялікі ўплыў аказвала ідэалогія сарматызму. У другой палове XVIII ст. на змену барока прыйшоў класіцызм. Рэформы другой паловы XVIII ст. садзейнічалі росту цікавасці славян да сваёй культуры, традыцый, вуснай народнай творчасці. У далейшым гэта стала асновай нацыянальнага адраджэння славянскіх народаў.

Успомніце асноўныя пастулаты ідэалогіі сарматызму. Якім чынам яна праяўлялася ў паўсядзённым жыцці шляхты?

Пад уплывам знешніх і ўнутраных фактараў у сярэдзіне XVI ст. Польскае Каралеўства і Вялікае Княства Літоўскае падпісалі Люблінскую унію, якая паклала пачатак існаванню новай дзяржавы — Рэчы Паспалітай. З'яўленне вялікіх імперыяў на межах рассялення славянскіх народаў прывяло да пагрозы іх падпарадкавання захопнікам. Узмацнелыя пруская і аўстрыйская дзяржавы прэтэндавалі на падпарадкаванне польскіх і чэшскіх зямель. Доўгія войны Рэчы Паспалітай прывялі да падзелу яе тэрыторый паміж Прусіяй, Аўстрыяй і Расіяй. Чэхія захоўвала значную этнічную і рэлігійную самабытнасць у складзе імперыі Габсбургаў. Славянскія народы на Балканах былі падпарадкаваны Асманскай імперыі. Аднак з XVIII ст. еўрапейскія праціўнікі асманаў — Расійская імперыя, імперыя Габсбургаў, Рэч Паспалітая — не толькі спынілі іх рух на Еўропе, але і пачалі барацьбу за хрысціянскія землі. Значны ўнёсак у гэтую барацьбу зрабілі сербы, чарнагорцы, харваты, балгары.

1. Назавіце прычыны крызісу Рэчы Паспалітай і яе падзелаў. Як вы думаеце, ці магла гэтая дзяржава пазбегнуць такога лёсу?
2. Раствлумачце, чаму Рэч Паспалітая ўспрымалася палякамі як выключна польская дзяржава, нягледзячы на тое што ВКЛ захоўвала ў яе складзе значную самастойнасць.
3. Ахарактарызуйце палітыку Асманскай імперыі ў адносінах да славянскіх зямель, што ўвайшлі ў яе склад.
4. Чым адрознівалася становішча славянскіх народаў у складзе імперыі Габсбургаў ад становішча славян у складзе Асманскай імперыі?
5. Як вы лічыце, чаму ў эпоху Асветніцтва ў славянскіх народаў з'явілася цікавасць да свайго мінулага і традыцый? Якім чынам гэта адбілася на развіцці культуры?
6. Падрыхтуйце лэпбук для вучняў 7-га класа па пытанні вучэбнага матэрыялу на выбар.

